

Доктор педагогічних наук, професор **АЛЛА КОЛОМІЄЦЬ**,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна
E-mail: allakolomiec2@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0536-0147

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ
ЯК ВИДУ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД**

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена одній з актуальних проблем сучасної дошкільної освіти – забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок. У статті аналізуються особливості впровадження експериментування як виду діяльності дітей у практику роботи закладів дошкільної освіти, що забезпечує оновлення дошкільної освіти на сучасному етапі та сприяє всебічному розвитку особистості дитини. Визначено, що актуальною проблемою сучасної освіти є пошук ефективних шляхів виховання та розвитку креативної, ініціативної особистості, здатної до реалізації свого творчого потенціалу й дослідницької активності в різних видах діяльності. Розглянуто досвід організації експериментування як виду діяльності дітей у таких країнах Європейського Союзу, як Фінляндія, Польща, Німеччина. Автор розкриває значення, зміст, структуру проведення, методи й форми організації експериментування. Доведено, що спеціально організована дослідницька діяльність дозволяє дітям самим добувати інформацію про досліджувані об'єкти або явища, а педагогу зробити процес пізнання максимально ефективним, що задовольняє природну допитливість дошкільнят і розвиває їх пізнавальну активність. Здійснено аналіз поглядів науковців щодо експериментальної діяльності дошкільників. Описано переваги впровадження дитячого експериментування в закладах дошкільної освіти. Зазначено принципи, якими слід керуватися вихователям під час організації експериментування. Виокремлено вимоги під час організації експериментування як виду діяльності дітей. Проаналізований європейський досвід сприяє формуванню у дошкільників цілісної картини світу на основі встановлення тісних зв'язків між об'єктами та явищами навколишньої дійсності; кращому розумінню себе як індивідуальностей, своїх здібностей та можливостей; набуттю досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу.

Ключові слова: діти дошкільного віку, експериментування, пізнавальна активність, розвиток особистості, заклад дошкільної освіти, європейський досвід.

**EXPERIMENTATION AS A TYPE OF ACTIVITY
FOR PRESCHOOL CHILDREN: EUROPEAN EXPERIENCE**

ABSTRACT

The article is devoted to one of the urgent problems of modern preschool education – ensuring the holistic development of the children, their physical, intellectual and creative abilities through education, training, socialization and formation of necessary life skills. The article analyzes the peculiarities of implementing experimentation as a type of children's activity in the practice of preschool education institutions, which ensures the renewal of preschool education at the modern stage and contributes to the comprehensive development of the child's personality. It is determined that the urgent problem of modern education is the search for effective ways of learning and development of a creative, proactive personality, capable of realizing its creative potential and research abilities in various types of activity. The experience of organizing experimentation as a type of children's activity in the countries of the European Union (Finland, Poland, and Germany) is studied. In the countries of the European Union, the implementation of experimentation as a type of children's activity in the educational process is quite vivid and is reflected in the forms, methods and approaches to the organization of children's work. The author reveals the meaning, content, structure of conducting, methods and forms of organizing experimentation. It is proven that specially organized research activity allows children to obtain information about the studied objects or phenomena. Due to it, teachers can provide effective learning process, satisfy the natural curiosity of preschoolers, and develops their cognitive activity. Analysis of scientific research regarding the experimental activities of preschoolers is carried out. The advantages of implementing children's experimentation in preschool education institutions are described. The principles that educators should follow during the organization of experimentation are specified. The requirements to the organization of experimentation as a type of children's activity are highlighted.

Keywords: preschool children, experimentation, cognitive activity, personality development, preschool education institution, European experience.

ВСТУП

Початок ХХІ століття ознаменований посиленням наукового інтересу до проблеми освіти дітей як у європейському педагогічному просторі, так і у вітчизняному зокрема. Сучасне суспільство потребує активних, творчих особистостей, які володіють гнучким мисленням, здатністю розібратися в складних та суперечливих явищах життя, знаходити найкращі рішення в постійно змінних умовах. Процес оновлення освіти посилює вимоги до особистості, основи якої закладають уже в дошкільному віці. У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що розвиток і стимулювання інтересів дітей, їх ініціативи, допитливості, пізнавальна мотивація, дослідницька активність виступають як одна з головних задач. Дошкільники мають самостійно формулювати висновки, знаходити нове у незнайомому, радіти своїм відкриттям у процесі самостійної діяльності, проявляти пізнавальну активність та інтерес, досліджувати та експериментувати (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021).

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження – означити особливості організації експериментування як виду діяльності дітей та виокремити переваги такого виду діяльності дошкільників з урахуванням зарубіжного досвіду.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

З огляду на євроінтеграційну політику нашої держави, актуальним постає питання ретельного вивчення європейського досвіду щодо оновлення змісту та форм роботи з дітьми в галузі дошкільної освіти та пошуку оптимальних і корисних зразків

для удосконалення системи освіти в Україні. У зв'язку з цим експериментування як вид діяльності дітей починає активно застосовуватися в роботі вихователів закладів дошкільної освіти. Відомі корифеї педагогічної думки (Я. Коменський, М. Монтессорі, Й. Песталоцці, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Ф. Фрєбель та ін.) у своїх працях стверджують, що для дітей властива пізнавальна активність, яка формується у процесі різних видів діяльності, але найбільш виражена під час експериментування. Сучасні вчені (О. Біда, І. Карук, К. Крутій, Н. Лисенко, Л. Присяжнюк, І. Стеценко, Н. Яришева) розглядають експериментування як самостійну діяльність дітей, в якій пізнаються властивості та якості об'єктів довкілля.

У дослідженні ми використали емпіричні (спостереження, опис) та теоретичні (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, пояснення тощо) методи дослідження.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

До теперішнього часу не склалася цілісна концепція організації експериментування, що розкриває сутність дослідницької активності, її структуру та педагогічні основи, що забезпечують динаміку її становлення в освітньому процесі сучасного закладу дошкільної освіти. Нерідко, незважаючи на наявність в закладах дошкільної освіти осередків для експериментування, один з провідних типів діяльності (експериментування) носить формальний, ситуативний характер, у дошкільнят спостерігається низький рівень дослідницької активності.

Із вступом України в європейський освітній простір, все більшого розвитку набувають форми, методи, прийоми та підходи щодо навчання дошкільників. Ці підходи є новими, інноваційними та дозволяють урізноманітнити освітній процес у закладах дошкільної освіти, враховуючи особливості сучасних дітей.

Низка публікацій зарубіжних та вітчизняних дослідників яскраво ілюструє, що підготовка фахівця з дошкільної освіти повинна відповідати вимогам сучасності, адже це перша освітня ланка, від якої залежить рівень розвитку і вихованості майбутнього покоління. Тому, на нашу думку, розвитку української дошкільної освіти сприятиме вивчення прогресивного досвіду зарубіжних країн, а саме організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти та впровадження нових підходів.

Пріоритетним видом діяльності дітей є експериментування, яке гарантує підвищений пізнавальний інтерес дошкільників у пізнанні.

Експериментування – діяльність дітей, яка дозволяє самостійно досліджувати об'єкти навколишнього світу під час безпосереднього контакту з ними. Такий вид діяльності ґрунтується на власних спостереженнях, відповідях, встановлених закономірностях та висновках, які дошкільники формують самостійно (Беленька, 2018). Експериментальна діяльність не є ізольованою від інших видів діяльності. Вона тісно пов'язана з усіма видами діяльності та з усіма освітніми напрямками за Базовим компонентом дошкільної освіти (2021).

Експериментування як вид діяльності дітей є особливою формою пошукової діяльності, в якій найбільш яскраво виражені процеси виникнення і розвитку нових мотивів особистості, що лежать в основі саморозвитку дошкільнят. Мотивування дітей до пізнання та навчання є одним з ключових освітніх завдань. На це варто зважати, організовуючи діяльність малят.

Науковиця К. Крутій (2019) трактує експериментування як діяльність дітей, яка дозволяє сформулювати дослідницьку активність; сприяє формуванню словесно-логічного мислення; становленню пізнавальних інтересів; розвитку продуктивної і творчої діяльності; розширенню взаємодії старших дошкільників з навколишнім

світом; становленню елементарного планування і прогнозування. За допомогою експериментування в дитини досить легко формуються орієнтувальні вміння, інтелектуальні та практичні дії, розвивається мислення (Крутії, 2019).

Дошкільникам властива орієнтація на пізнання навколишнього світу, на дослідження об'єктів та явищ дійсності. Щодня діти пізнають нові предмети, хочуть дізнатися не тільки назви, а й їх ознаки, властивості, замислюються над найпростішими причинно-наслідковими зв'язками. Вже в ранньому віці дитина прагне не тільки розглянути предмет, а й доторкнутися рукою, відчути його запах, можливо, смак. У старшому дошкільному віці багато малят замислюються про такі явища, як випаровування води, чому утворюється сніг, як відбувається виверження вулкану, поширення звуку в повітрі, в воді тощо. Підтримуючи дитячий інтерес, потрібно вести їх від знайомства з певним явищем чи об'єктом до його розуміння (Карук, 2021; Лазаренко, 2019).

Цікавим, на наш погляд, є досвід організації експериментування як виду діяльності дітей у країнах Європейського Союзу. Так, у Фінляндії діти переважно більшість часу проводять на свіжому повітрі: граються, ходять у походи, досліджують місцевість тощо. Це допомагає розвивати увагу, пам'ять, мислення, мовлення, наполегливість, зосередженість і здатність вирішувати проблемні ситуації. Основні завдання дитячого садка цієї країни такі: розвиток та вдосконалення мовлення дітей; формування у дітей навичок до здорового способу життя; розвиток дослідницької компетентності, яка формується в процесі експериментування тощо (Karuk et al., 2021).

У Німеччині та Польщі організовують лісові школи Муле, де вихователі разом з дітьми, перебуваючи на свіжому повітрі, спостерігають, досліджують, організовують різноманітні ігри. Це все сприяє всебічному розвитку дитини на лоні природи; ознайомленню з об'єктами довкілля за допомогою дослідів та експериментів; зміцненню здоров'ю малюків (Червонецький, 2005).

Отже, у країнах Європейського Союзу яскраво простежується впровадження в освітній процес експериментування як виду діяльності дітей, що відображається у формах, методах та підходах до організації роботи дітей.

Зарубіжна «теорія вільних матеріалів», розроблена С. Ніколасом, дозволяє не тільки засвоювати певні знання, а й оперувати ними. Тобто діти вчаться розв'язувати проблемні ситуації, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, самостійно досліджувати та пізнавати навколишній світ (Гавриш, 2019).

«Теорія вільних матеріалів» створює низку розвивальних можливостей для дітей, а саме:

1. Створення умов для активного навчання. Доступні природні та побутові матеріали заохочують дітей обстежувати найближче довкілля. Під час маніпуляцій з ними малюки активно здобувають знання про світ на основі власного досвіду.
2. Розвиток критичного мислення. Граючись з різним дріб'язком, діти досліджують, аналізують, висувають гіпотези, перевіряють їх і роблять висновки, шукають різні шляхи для розв'язання повсякденних завдань.
3. Соціально-емоційний розвиток. Як уже зазначалось, ігри з «вільними матеріалами» спонукають малят до взаємодії та налагодження соціальних контактів.

Отже, впровадження зарубіжного досвіду «теорії вільних матеріалів» у практику роботи закладів дошкільної освіти України створить передумови для розвитку пізнавальної активності дитини та задовільності її природну допитливість.

Під час організації експериментування як виду діяльності дітей вихователям слід дотримуватися таких вимог:

- урахувати вікові особливості дітей, закономірності психічного розвитку дитини, а також життєвий досвід дошкільника;
- підтримувати й розвивати в дитини інтерес до досліджень, експериментів, відкриттів; створити для цього умови;
- створити умови для експериментування;
- створити освітнє середовище, де будуть матеріали та прилади, які дітям необхідні для такого виду діяльності;
- поступове ускладнення;
- організація умов для самостійної та навчальної діяльності;
- використання проблемних ситуацій.

Дослідниця Н. Горопаха (2012) зазначає, що під час організації експериментування як особливого виду діяльності дітей варто керуватися такими принципами:

- принцип урахування індивідуальних особливостей психічного розвитку, який здійснюється через диференціацію форм організації експериментальної діяльності та методів впливу на дитину з боку вихователя;
- принцип доступності, який реалізується шляхом побудови вихователем усієї роботи з дітьми на основі змісту програми навчання і виховання дітей дошкільного віку; відповідність завдань обраному змісту експериментування за віковими та індивідуальними особливостями;
- принцип активізації самостійності – надання дитині можливостей вибору змісту та процесу експериментальної діяльності;
- принцип відповідності потребам та інтересу дитини, який реалізується через врахування потреб дитини в доступних видах діяльності. Дітям можуть бути надані широкі можливості для апробування своїх сил та реалізації можливостей;
- принцип безпечності – створення безпечних умов для експериментування (Горопаха, 2012).

На 4–5 році життя у дітей формується потреба в дослідницькій діяльності. Це свідчить про те, що вони спроможні самостійно проводити досліди та описувати їх. Тому вихователю варто ознайомити малюків із етапами проведення дослідів: підготовкою дітей до дослідів; початком дослідів; ходом дослідів; заключним етапом (Яришева, 1993).

Інтерес до експериментування підтримує педагог, створюючи ситуації, в яких діти братимуть участь у пошуку конкретних способів і засобів розв'язання проблеми. У процесі експериментування дошкільнята вчать ставити мету, визначати завдання, висувати пропозиції-гіпотези, перевіряти їх дослідним шляхом, роблячи відповідні висновки. Наприклад, під час прогулянки дітям можна запропонувати відповісти на питання: Як Ви думаєте, що відбувається зі снігом, бурульками, льодом, коли пригріває сонце? Чому скрипить сніг?

Створюючи умови для експериментування, педагог дає дитині змогу самостійно отримувати знання та практичні вміння. Відтак малюк пізнає, малює, ліпить з власної ініціативи. Систематична організація дитячого експериментування закладає міцний фундамент пізнавальної компетентності дітей. Зростає впевненість у власних силах, розвиваються усі психічні процеси, почуття власної гідності, прагнення до самостійного пошуку, творчості.

Отже, проаналізувавши особливості експериментування, ми можемо окреслити переваги впровадження такого виду діяльності дітей в закладах дошкільної освіти:

- стимулювання до пізнавальної активності;
- формування ключових компетентностей у дитини;
- розвиток пізнавального інтересу та допитливості;
- розвиток творчого потенціалу у дошкільників;
- підготовка до навчання в школі, тобто прослідковується наступність.

Проаналізований європейський досвід сприяє формуванню у дошкільників цілісної картини світу на основі встановлення тісних зв'язків між об'єктами та явищами навколишньої дійсності; вони починають краще розуміти себе як індивідуальностей, свої здібності та можливості; набувають досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу; вчать бачити світ у його розмаїтості, багатозначності й динамічності.

Експериментування як спеціально організована діяльність – це один з основних і ефективних методів навчання дітей дошкільного віку, який сприяє становленню цілісної картини світу дошкільника, основ культурного пізнання ним навколишнього світу, а також сприяє розвитку в дошкільників інтересу до дослідницької діяльності.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Отже, впровадження дитячого експериментування сприяє розвитку дослідницької діяльності дошкільників, що створює широкі можливості для виховання в дошкільнят пізнавального інтересу до довкілля та розуміння його значення. Експериментування викликає в дітей інтерес, збагачує і систематизує знання про навколишній світ, дитячі фантазії заміщуються реальним поясненням невідомого і незрозумілого.

Організація експериментування в закладах дошкільної освіти країнах Європи доводить ефективність такої діяльності під час пізнання дитиною навколишнього світу та становлення її як особистості. Підвищення кваліфікації вихователів у цій сфері базується на безперервному саморозвитку з урахуванням інноваційних форм та методів роботи.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні організації експериментування як виду діяльності дітей у інших країнах Європи з метою удосконалення змісту освіти дошкільників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленька, Г. (2018). Експериментально-дослідницька діяльність у природі: уточнюємо поняття, актуалізуємо завдання. *Дошкільне виховання*, 4, 2–7.
2. Гавриш, Н. В. (2019). Прості речі для розвитку малечі. *Дошкільне виховання*, 6, 9–15.
3. Горопаха, Н. М. (2012). *Методика ознайомлення дітей природою: Хрестоматія*. К.: Слово.
4. Карук І. В. (2021). *Дитяче експериментування у закладах дошкільної освіти: практикум*. Вінниця: ВДПУ.

5. Крутий, К. Л. (2019). Емпіричне дослідження вільної гри дитини в умовах закладу дошкільної освіти під час проведення «Дня без іграшок». *Гуманізація навчально-виховного процесу. Збірник наукових праць*, 1 (93), 26–44.
6. Лазаренко, Н. І. (2019). Суперечності, проблеми і парадокси в системі сучасної педагогічної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 53, 5–9.
7. Піроженко, Т. О. (2021). *Базовий компонент дошкільної освіти в Україні*. К. : Видавництво.
8. Червонецький, В. В. (2005). *Екологічна освіта учнів у школах країн європейського регіону та північної Америки*: [монографія]. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля.
9. Яришева, Н. Ф. (1993). *Методика ознайомлення дітей з природою* : навч. посібник. К. : Вища школа.
10. Karuk, I., Kolesnik, K., Kryvosheya, T., Prysiazhniuk L., & Shykyrynska, O. et al. (2021). Organization of group activities of older preschool children in the process of experimenting. *Society. Integration. Education, Proceedings of the International Scientific Conference*, 729–743.